

ANALOGIJA MED STRUKTURAMA DRŽAVE IN MEDNARODNE SKUPNOSTI: GLOBALNO VLADANJE, MEDNARODNE INSTITUCIJE IN DIPLOMACIJA V 21. STOLETJU**

Povzetek. Cilj članka je s pomočjo modela analogije strukture države in strukture mednarodne skupnosti analizirati vlogo diplomacije v spremenjenih pogojih delovanja v mednarodnih odnosih, ki so posledica globalizacije ter sprememb svetovne ureditve. To počne z analizo tistih subjektov, ki sodelujejo v procesih globalnega vladanja in ki najbolj ustrezajo t. i. notranji analogiji: mednarodnih vladnih in nevladnih organizacij ter mednarodnih parlamentarnih institucij. Avtor meni, da bolj ko bodo problemi, s katerimi se sooča posameznik, globalne narave, bolj ko se bodo odločevalski procesi preseljevali na globalno raven in bolj ko bo vladanje v mednarodni skupnosti postajalo »vlada«, večji bo pritisk nedržavnih akterjev, da bi v teh procesih sodelovali. V takem okolju tradicionalna diplomacija postaja sredstvo in način komunikacije, ki ga poleg držav uporabljajo in se vanj vključujejo tudi drugi subjekti mednarodnih odnosov.

Ključni pojmi: globalno vladanje, mednarodne organizacije, diplomacija, mednarodne nevladne organizacije, mednarodne parlamentarne institucije

Predmet analize in struktura prispevka

Cilj prispevka je s pomočjo modela analogije strukture države in strukture mednarodne skupnosti (subjektov, ki sodelujejo v procesih globalnega vladanja) analizirati vlogo diplomacije v spremenjenih pogojih delovanja v mednarodnih odnosih, ki so posledica globalizacije ter sprememb svetovne ureditve. Diplomacija se v literaturi načeloma proučuje iz dveh med seboj povezanih zornih kotov: prvič, kot sposobnost navezovanja stikov in načinov sporazumevanja med državami; drugič, kot sredstvo zunanje

* Dr. Zlatko Šabič, redni profesor na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

** Pregledni znanstveni članek.

politike, ki pomaga pri uresničevanju interesov države (Jørgensen, 2010: 260; Feltham, 1993: 1; Berridge in James, 2003: 70). Vendar pa so analize diplomacije oz. diplomatskih dejavnosti, ki kot predmet proučevanja upoštevajo izključno države, z vidika dinamike razvoja sodobne mednarodne skupnosti pogosto nezadostne. Ne zajamejo nujno vse kompleksnosti, ki jo v mednarodno skupnost vnašajo globalizacijski procesi, še posebej po tem, ko je s padcem berlinskega zidu razpadla njena bipolarna ureditev. Strah, da bo mednarodna skupnost zaradi prevlade Združenih držav Amerike nad Sovjetsko zvezo prešla v unipolarnost, torej v absolutno dominacijo ZDA, ni imel realnih temeljev (Kissinger, 1994: 809). Nasprotno, začele so se pojavljati študije, ki so napovedovale mednarodno skupnost, ki bo bolj ali manj uspešno obvladala samo sebe, vendar brez ustrahovanja z jedrskim orožjem in brez diktata supersil (Rosenau in Czempiel, 1992). To spoznanje se je sredi devetdesetih let prejšnjega stoletja preneslo v politični diskurz. Leta 1995 je namreč skupina eminentnežev, ki je zrasla iz pobude nekdanjega nemškega kanclerja Willya Brandta leta 1990, objavila odmevno poročilo z naslovom *Our global neighbourhood* (Commission on Global Governance, 1995).

V poročilu je skupina, ki jo poznamo pod imenom Komisija o globalnem vladanju (*Commission on Global Governance*), menila, da se države zdijo preveč toge in prešibke, da bi bile sposobne bodisi nadzorovati dogajanja v mednarodni skupnosti bodisi odgovarjati na vse izzive, ki jih prinaša globalizacija. Klasična meddržavna diplomacija je premalo. V procese odločanja morajo biti vključeni vsi subjekti mednarodnih odnosov, ki lahko konkretno prispevajo k sprejemanju in izvrševanju odločitev. Svet je enostavno bolj kompleksen in težje obvladljiv kot denimo leta 1917, ko je izšel prvi Satowov vodič o diplomaciji, ki niti v svoji izdaji iz leta 1979 (Lord in Pakenham, 1979) ne načenja nedržavnih akterjev, kaj šele morebitnega odnosa med njimi in diplomatskimi predstavniki držav. Za razliko od časov, ko je vodič nastal, so države danes »primorane« v odnose in dogovore z nedržavnimi akterji, če želijo doseči zastavljene cilje in okrepiti legitimnost sprejetih dogovorov.

V tem smislu torej ne moremo več govoriti o mednarodni skupnosti, ki jo obvladujejo in o katere usodi odločajo zgolj državni interesi. Države postajajo eden izmed subjektov, ki sodelujejo v – *globalnem vladanju*. Komisija je globalno vladanje definirala kot »širok, dinamičen, kompleksen, interaktiven proces odločanja, ki se stalno razvija in odziva na spreminjajoče se okoliščine. /.../ Vladanje je seštevček različnih poti, prek katerih posamezniki ter zasebne in javne inštitucije rešujejo skupne probleme. Vključuje formalne inštitucije in režime, pristojne za izvrševanje sprejetih sklepov, kakor tudi neformalne dogovore, ki se sprejmejo v sodelovanju med inštitucijami in ljudmi« (Commission on Global Governance, 1995, 1. poglavje: 1, 3).

V kontekstu tako opredeljenih značilnosti sodobne mednarodne skupnosti, kjer države še vedno igrajo prvovrstno, ne pa ekskluzivno vlogo v mednarodnih odločevalskih procesih, je torej treba proučevanje diplomacije izvleči iz tradicionalnih okvirov. Prispevek bo zato temeljil na širšem razumevanju diplomacije, ki se ne osredotoča le na odnose med državami, ampak naslavlja odnose med subjekti mednarodne skupnosti nasploh in udeležbo teh subjektov v odločevalskih procesih.¹

Na pestrost subjektov mednarodne skupnosti je že zelo zgodaj opozarjal Vlado Benko (1970, 2000). Danes bi lahko rekli, da je poleg tradicionalno omenjenih subjektov (države in mednarodne vladne organizacije) v to skupino mogoče vključiti tudi verske organizacije (še posebej katoliško cerkev, saj Sveti sedež že stoletja enakopravno stopa v odnose z drugimi državami; Graham, 1959). Pomembno vlogo v sodobnih mednarodnih odnosih igrajo neformalna srečanja največjih držav (npr. G-7, G-8, G-20), katerih cilj je usmerjati države in mednarodne organizacije k doseganju določenih ciljev (Dobson, 2007). Tu so še transnacionalna podjetja, ki morajo svojo tržno logiko uskladiti s pričakovanji držav in družb (Steger, 2003: 6–7). Omeniti pa velja še poklicne in zagovorniške mreže, ki jih združujeta skupna skrb in prepričanje o načinu reševanja določenih mednarodnih problemov (Slaughter, 2004; Keck in Sikkink, 1998), mednarodne parlamentarne institucije (Šabič, 1995; Cutler, 2001) ter ugledne posameznike, ki z nekonvencionalnim pristopom (npr. z zagovarjanjem »moralnega ravnanja« v mednarodnih odnosih) lahko dosežejo več kot tradicionalna diplomacija (Boyd-Judson, 2005).

Čeprav bi si vsak od teh subjektov zaslužil posebno pozornost pri obravnavi akterjev oz. institucij, ki sodelujejo v sodobni diplomaciji, pa na tem mestu ne bodo predmet posebne obravnave. V središču razprave bodo trije subjekti mednarodnih odnosov, in sicer mednarodne vladne in nevladne organizacije ter mednarodne parlamentarne institucije (MPI). V MPI sodelujejo parlamentarci različnih držav in v različnih pojavnih oblikah (kot deli mednarodnih organizacij, kot nevladne organizacije ali kot neformalna omrežja) z namenom sprejemanja skupnih politik in odločitev, ki jih uveljavljajo ali zagovarjajo tako na mednarodni ravni kot tudi v lastnih državah. Med mednarodne vladne in nevladne organizacije pa štejemo tiste, ki jih krasijo določena stabilnost in stalnost organov ter sposobnost sprejemanja

¹ Tako bi, denimo, poleg proučevanja diplomacije kot večšine in sredstva zunanje politike držav lahko proučevali korporativno diplomacijo (Steger, 2003), okoljsko diplomacijo (Susskind, 1994) itd. »Širše razumevanje« diplomacije, ki »naslavlja odnose med subjekti mednarodne skupnosti«, pa ne pomeni, da bo v tem prispevku govor tudi o javni diplomaciji (public diplomacy). Termin označuje vzpostavljanje neposrednih odnosov subjektov mednarodne skupnosti s prebivalci držav z namenom promoviranja lastnih interesov in vrednot (Sharp, 2005: 106). Čeprav bo v besedilu odnos predvsem mednarodnih nevladnih organizacij z javnostmi omenjen, pa je javna diplomacija tematika, ki zahteva povsem samostojno raziskavo.

odločitev in ki ustrezajo naslednjim štirim kriterijem: (i) člani prihajajo iz vsaj treh držav oz. njihovo članstvo predstavlja vsaj tri države; (ii) dejavnosti in programi organizacije se raztezajo na vsaj dve državi; (iii) je neprofitna; (iv) njeni cilji morajo imeti mednarodni značaj.

Izbor omenjenih subjektov je opravljen na podlagi koncepta globalnega vladanja, kot ga ponuja poročilo *Our global neighbourhood*. Podobno ali primerljivo konceptualizacijo najdemo tudi v siceršnji literaturi o globalnem vladanju.² Bistveno za pričujočo analizo je spoznanje, da konceptualizacija globalnega vladanja, kot ga ponudi Komisija, temelji na terminologiji, ki jo sicer srečujemo v analizah države. Tako denimo Komisija pravi, da je vladanje v mednarodni skupnosti mogoče samo z reformo obstoječega sistema medvladnih institucij in izboljšanja načinov sodelovanja z zasebnimi in neodvisnimi akterji. Ne za te institucije ne za države ni druge alternative kot medsebojno sodelovanje. Brez tega in »brez privrženosti načelom pravičnosti in demokracije«, utemeljenih v civilni družbi, razvoj transparentnega in odgovornega vladanja ter »globalne civilne družbe«, parlamentarnega predstavnštva (»forum civilne družbe«) in »vladavine prava« ne bo mogoč (Commission on Global Governance 1995, 1. poglavje: 3; 7. poglavje: 8; Lamb, 1996: 11). Iskanje analogije med strukturo države in strukturo mednarodne skupnosti je iz razmišljanj Komisije o globalnem vladanju torej več kot očitno.

V tem kontekstu je razvit hipotetični okvir pričujočega prispevka. Če drži, da je vrhovna oblast v državi omejena z interesi civilne družbe in parlamenta kot predstavniškega telesa, potem je mogoče pričakovati, da bo integracija in institucionalna krepitev mednarodne skupnosti naletela na odziv civilne družbe. Bolj ko bodo problemi, s katerimi se sooča posameznik, globalne narave, bolj ko se bodo odločevalski procesi preseljevali na globalno raven in bolj ko bo vladanje v mednarodni skupnosti postajalo »vlada«, večji bo pritisk nedržavnih akterjev, da bi v teh procesih sodelovali. V takem okolju tradicionalna diplomacija postaja sredstvo in način komunikacije, ki ga poleg držav uporabljajo in se vanj vključujejo tudi drugi subjekti mednarodnih odnosov.

V nadaljevanju članka bo najprej govor o pomenu analogije med strukturo države in strukturo mednarodne skupnosti, kar je pomembno za proučevanje procesov vladanja v mednarodnih odnosih. Zatem bo pozornost posvečena umeščanju diplomacije v procese globalnega vladanja. V ospredju bo prepletanje tradicionalnih pogledov, ki diplomacijo vidijo le skozi odnose med državami, z novejšimi, ki razvoj diplomacije že opazujejo

² Analiza literature na temo globalnega vladanja ni predmet tega članka. Velja pa vsaj opozoriti na dejstvo, da že od leta 1995 izhaja revija *Global Governance*, ki se posveča tej tematiki. Pomemben prispevek je k proučevanju globalnega vladanja dala tudi mednarodna raziskovalna mreža *Garnet* s številnimi analizami in akumulacijo literature (<http://www.garnet-eu.org/Overview.13.0.html>).

v kontekstu globalizacije.³ Sledi prikaz dejavnosti mednarodnih vladnih in nevladnih organizacij ter MPI, ki bi jih lahko šteli med oblike participacije teh subjektov v odločevalskih procesih. V sklepu bo ovrednoten model proučevanja analogije med državo in mednarodno skupnostjo kot možen pristop k analizi razvoja diplomacije v globalizirajoči in čedalje bolj integrirani mednarodni skupnosti.

Na koncu še beseda, o čem v prispevku ne bo veliko govora. Beseda »prikaz« je v predhodnem odstavku poudarjena zato, ker predstavlja ključno točko omejitve članka. Njegov namen namreč ni empirična analiza vpliva oz. učinkovitosti analiziranih subjektov mednarodnih odnosov v njihovih diplomatskih aktivnostih oz. pri odločevalskih procesih, saj bi to terjalo obširno analizo, ki krepko presega okvir te publikacije. Enako pomembno je dejstvo, da se pričujoča analiza ne dotika vseh subjektov mednarodnih odnosov. Iz istih razlogov se članek ne bo lotil sistematične primerjave med strukturo države in strukturo mednarodne skupnosti. Omejil se bo zgolj na analizo primerov dejavnosti izbranih subjektov mednarodnih odnosov. V metodološkem smislu gre sicer za (glede na razpoložljiv prostor) omejeno, a vendarle primerjalno analizo na podlagi zgoraj opredeljenega kriterija: analogije med institucijami države in institucijami v mednarodni skupnosti (države - vlade, uradi - mednarodne organizacije, zakonodajni organ - »parlamenti« in nevladne organizacije - mednarodne nevladne organizacije).

Vlada v državi in vladanje v mednarodni skupnosti

Tako kot se državne institucije pri svojem vladanju soočajo z interesi parlamenta in civilne družbe, se tudi v mednarodni skupnosti države soočajo z interesi najrazličnejših mednarodnih institucij. Seveda med državo in mednarodno skupnostjo obstajajo velike razlike. Moderno državo opredeljuje demokratično izvoljena vlada, v mednarodni skupnosti pa v najboljšem primeru lahko govorimo o procesih vladanja (Rosenau in Czempiel, 1992), ki nadomeščajo odsotnost globalne države; takšne, ki bi, kot si je leta 1795 v svojem zapisu »O večnem miru« zamislil Immanuel Kant (1891/2005), temeljila na svobodni trgovini, demokratičnem predstavnštvu in stabilnih institucijah. Oblikovanje globalne države je v dohledni prihodnosti malo verjetno. Toda kot že večkrat poudarjeno, v procesih vladanja ne sodelujejo samo predstavniki nacionalnih interesov, ampak tudi drugi akterji, ki zagovarjajo vrednote oz. rešitve za probleme, ki jih prepoznajo kot družbeno relevantne.

³ Seveda bo ta prikaz zgolj indikativen, služi pa razvitju argumenta o spreminjajočem se razumevanju diplomacije v pogojih globalizirajoče se mednarodne skupnosti. Splošna obravnava literature s področja razvoja diplomacije torej ni tema tega prispevka.

Analogija med strukturama države in mednarodne skupnosti kot izhodišče za razmišljanje o mednarodni ureditvi ima dolgo tradicijo in ga v postwestfalski mednarodni skupnosti pogosto najdemo v raznih mirovniških načrtih (Hinsley, 1963). Na podlagi teh idej Hidemi Suganami opredeli t.i. notranjo analogijo (*domestic analogy*): ker so si notranji in mednarodni odnosi v marsičem podobni, je mogoče sklepati, da je določena razlaga, ki jo je mogoče uporabiti za pojasnitev notranjepolitičnih pojavov, uporabna tudi, ko gre za razlago mednarodnih pojavov (Suganami, 1989: 24). Mnoge pisce,⁴ tako Suganami, je presenečalo, a hkrati hrabrilo dejstvo, da se ista skupnost ljudi v neki državi obnaša drugače kot takrat, ko je treba urejati odnose čez mejo. Liberalizem oz. demokratizacijski procesi 19. stoletja so prepričanje, da je prakse iz notranjega okvira mogoče prenesti na mednarodno raven, le še utrdili, čedalje več pa je bilo tudi predlogov o nekakšni globalni zakonodajni skupščini kot viru razvoja in ohranjanja globalnih demokratičnih vrednot (Suganami, 1989: 198).

Ideje o prenosu institucij države na mednarodno raven so bile vedno v senci prepričanj realistov, ki so dvomili, da bi se suverene države lahko kdajkoli obnašale na način, ki bi v ospredje postavljalo skupno dobro. Empirični dokaz, da analogije med državo in mednarodno skupnostjo ne more biti, je Edward Hallett Carr, utemeljitelj realistične teorije, videl v obdobju med obema vojnama. Društvo narodov, ki je nastalo po koncu prve svetovne vojne, se je sicer zdelo kot nekakšen prototip vladanja na globalni ravni. Toda načelo, ki že vseskozi velja v demokratičnih državah, tj. da skupno dobro prevlada nad egoističnimi interesi, v mednarodni skupnosti ni zaživel. Države so deklarativno sicer sledile skupnim ciljem, utelešene v Paktu Društva narodov, toda v praksi se niso spraševale, kaj je za mednarodno skupnost kot celoto dobro in kaj ne: mnogo pomembneje jim je bilo prizadevanje po uresničitvi lastnih interesov (Carr, 1978: 166).

Tudi po propadu Društva narodov in še eni grozljivi svetovni vojni se ni zdelo, da lahko tisto, kar je v mednarodni skupnosti spoznano za obče dobro, prevlada nad egoizmom posameznih držav. Pokazatelj takega stanja je bil nastanek Sveta Evrope. Nikjer drugje kot v Evropi ni bilo tako glasnih pozivov k oblikovanju novega evropskega reda, ki bi bil bolj primerljiv z notranjepolitično ureditvijo evropskih demokratičnih držav. Ti pozivi so bili najbolj izraziti na haaškem kongresu leta 1948, kjer so udeleženci zahtevali enoten, evropski parlament. Države, ki so se dogovarjale o oblikovanju Sveta Evrope, so resda omogočile nastanek parlamentarne skupščine kot samostojnega organa, toda skupščina ni imela nikakršnih pristojnosti nasproti državam članicam, odboru ministrov, medvladnemu organu Sveta

⁴ Mednje poleg Kanta lahko štejemo še npr. Williama Penna in Johna Bellersa, Henrija Saint-Simona in druge (Hinsley, 1963: 33, 102).

Evrope, pa je lahko pošiljala le neobvezujoča svetovalna mnenja (Šabič, 1995: 56–59).

Izkušnja Sveta Evrope je kar vabila k iskanju odgovora na vprašanje, koliko notranje analogije si sodobna mednarodna skupnost lahko »privošči«. Oziroma, kot se je vprašal Suganami, »kakšne koncesije notranji analogiji je mogoče pričakovati (v mednarodnih odnosih) in za kakšen tip analogije bi pravzaprav lahko šlo?« (Suganami, 1989: 204). Odgovor na to vprašanje je avtor iskal na relaciji med globalno politično integracijo in mednarodno diplomacijo.

Po avtorjevem mnenju je bilo konture globalne družbe mogoče razbrati že v času hladne vojne. Mednje štejemo mednarodno zakonodajo (norme), ki prepoveduje vojno kot sredstvo zunanje politike, spodbujanje varstva človekovih pravic, vzpostavitev različnih možnosti prostovoljnega pristopa k mednarodni arbitraži ter vzpostavljanje splošnih organov v mednarodnih vladnih organizacijah, kjer države rešujejo skupne probleme in oblikujejo standarde za ravnanje v mednarodnih odnosih (Suganami, 1989: 206). Hkrati pa lahko govorimo o razvoju birokratskega aparata na globalni ravni (mednarodne vladne organizacije), pojavnih oblikah globalne civilne družbe (mednarodne nevladne organizacije) in oblikah demokratičnega predstavništva (mednarodne parlamentarne institucije) – torej o elementih, ki so sestavni del ustroja demokratičnih držav.

S koncem hladne vojne se je proces institucionalne krepitve mednarodne skupnosti samo še pospešil. V samo dvajsetih letih od padca berlinskega zidu lahko rečemo, da je svet danes precej drugačen od tistega leta 1989. Globalne institucije postajajo vse močnejše. Dandanes je sodobna diplomacija na videz še vedno samostojna in »zasebna last držav«, a dejansko je na neki način že sestavni del globalnega vladanja, v katerem se kot sodelujoči pojavljajo tudi tisti akterji, ki – po analogiji strukture države – utegnejo tvoriti bodočo globalno družbo, utemeljeno na stabilnih elementih oblasti.

O globalnemu vladanju in (novi) diplomaciji

Sodobna diplomacija se odvija v visoko integrirani mednarodni skupnosti, ki ima vedno bolj razvite elemente mednarodnega organiziranja, tako horizontalnega kot vertikalnega. Organiziranje mednarodne skupnosti pooseblja globalno vladanje. Termin globalno vladanje se razlikuje od sorodnih terminov, ki se uporabljajo v notranjepolitičnem diskurzu, kot je npr. upravljanje. Upravljanje je statičen koncept in pomeni usmerjanje subjektov ali določenih procesov k zaželenim ciljem po vnaprej določenih pravilih. Po drugi strani je globalno vladanje neprekinjen, ciklični proces razvoja, izvrševanja ter opustitve norm in pravil obnašanja, udejanjenih v najrazličnejših institucijah. Je proces, ki je v večni interakciji z razvojem mednarodne skupnosti in njenih subjektov.

Nadalje, vladanje v mednarodni skupnosti ni isto kot vladavina v državi. V uvodni razpravi h knjigi o vladanju v mednarodni skupnosti (Rosenau in Czempiel, 1992) James Rosenau poudari, da je v državi vladavina utemeljena z zakonodajnimi postopki in uveljavljana s formalno avtoriteto oz. institucijami prisile (sodišča, policija). V mednarodni skupnosti primerljivih institucij ni. Zato se postavlja vprašanje, kako to, da države in drugi subjekti mednarodnih odnosov vseeno pristajajo na pravila igre v medsebojnih odnosih na mednarodni ravni? Odgovor je v širšem razumevanju koncepta vladanja, ki temelji na skupnih ciljih, ki si jih delijo vsi subjekti in ki so, enako kot v državi, povezani z željo po vzajemni varnosti. Ne samo države, ampak tudi mednarodne vladne organizacije, nevladne organizacije in druge institucije, ki si želijo red in stabilnost odnosov v mednarodni skupnosti, pristajajo na določena skupna pravila, četudi v odsotnosti formalne globalne oblasti in represivnih organov (Rosenau, 1992: 4).

Globalno vladanje je torej mogoče definirati kot niz prostovoljno dogovorjenih pravil, ki regulirajo in nadzorujejo obnašanje akterjev pri zasledovanju mednarodno relevantnih ciljev (prim. Rosenau, 1995: 13). Seveda pa morajo za globalno vladanje dozoreti mednarodne okoliščine. Čeprav ne gre za vlado v notranjepolitičnem pomenu te besede, za vladanje prav tako velja, da ga mora mednarodna družba sprejeti kot legitimnega. Za to morata biti izpolnjena vsaj dva pogoja: prvič, kontinuiran razvoj držav in drugih subjektov mednarodnih odnosov ter rastoče zavedanje o nujnosti sodelovanja pri reševanju mednarodnih problemov (v obliki sklenjenih dogovorov, oblikovanja standardov, sprejetih zavez in vizij za prihodnji razvoj itd.);⁵ in drugič, demokratizacija mednarodne skupnosti, tj. zagotavljanje participacije v procesih odločanja na regionalni in globalni ravni, pa tudi večji transparentnosti in odgovornosti mednarodnih vladnih in nevladnih organizacij (Zweifel, 2006: 13–14).

Razvoj globalnega vladanja seveda ne poteka brez težav. Že prej je bilo omenjeno, da so države med obema svetovnjima vojnoma kljub deklarirani privrženosti vrednotam, ki naj bi združevale celo mednarodno skupnost, raje zasledovale svoje nacionalne interese, zaradi česar so bile pripravljene stopiti v vojno in tvegati človeška življenja. Danes se ti vzorci še vedno ponavljajo (nazoren primer je intervencija koalicije pod vodstvom ZDA leta 2003 v Iraku). Toda pritiski drugih subjektov, katerih interesi so

⁵ Če vzamemo za primer mednarodno varstvo okolja, lahko omenimo sprejetje kjotskega protokola k okvirni konvenciji o spremembah podnebja leta 1997 (dogovori), konvencije o preprečevanju onesnaževanja morja z ladij, sprejete leta 1973, s pripadajočim protokolom iz leta 1978 (standardi) ter deklaracijo z vrha v Riu o okolju in razvoju, ki je bila sprejeta leta 1992 (zaveze in vizije). Besedilo kjotskega protokola je na voljo na http://unfccc.int/kyoto_protocol/items/2830.php, konvencija o preprečevanju onesnaževanja morja z ladij na <http://sedac.ciesin.org/entri/texts/pollution.from.ships.1973.html>, deklaracija z vrha v Riu pa na <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=78&articleid=1163>.

zaradi odprtosti mednarodne skupnosti (kot posledica razpada bipolarne svetovne ureditve) postajajo čedalje bolj artikulirani, države bolj kot kdajkoli prej silijo v neposredne stike z njimi.⁶

Do podobnih ugotovitev je prišla ameriška politika. V svoji projekciji razvoja dogodkov do leta 2015 je poročilo, ki ga je leta 2000 pripravil ameriški državni obveščevalni svet, poudarjalo, da se bo vloga držav v mednarodnih odnosih zmanjšala na račun moči in vloge nevladnih akterjev. Zato bo »kakovost vladanja, tako v notranjepolitičnem kot mednarodnem okviru, zelo odvisna od sposobnosti (držav) najti skupen jezik s temi akterji« (NIC, 2000: 10). Ista institucija je v svoji projekciji za leto 2025 glede naraščajoče vloge nevladnih akterjev v procesih globalnega vladanja še bolj jasna: do leta 2025 bo svet, kakršnega smo poznali po drugi svetovni vojni, praktično nerazpoznaven. Takrat »bodo mednarodno skupnost poleg držav sestavljali številni drugi akterji, kar bo izziv procesom globalnega vladanja. Dobili bomo nov 'sistem', ki bo večpolaren,⁷ vendar ne na način, kot smo ga poznali do sedaj. Njegova značilnost bodo številni grozdi, ki jih bodo tvorili tako državni kot nedržavni akterji, ki pa si med seboj ne bodo konkurirali za prevlado, kot je bila praksa v zgodovini, npr. za časa koncerta velikih sil« (NIC, 2008: 1).

Izhajajoč iz pestrosti subjektov mednarodne skupnosti in njihove težnje po sodelovanju v globalnih odločevalskih procesih, so avtorji začeli govoriti o »novi diplomaciji«. Tako npr. Axworthy opozarja na nastajajoče sinergije med različnimi akterji, ki naslavljajo mednarodne probleme: »koalicije med sorodno mislečimi državami in nevladnimi akterji postajajo dinamičen element te nove diplomacije« (Axworthy, 2001: 20). O razvoju nove diplomacije govori Cardosoovo poročilo iz leta 2005,⁸ ki jo razume kot naslavljanje

⁶ Na tem mestu se zdi neprimerno posploševati učinke takšnih sprememb. Toda nekateri primeri kažejo na ravnanje držav, ki bi si ga bilo še pred nekaj desetletji nemogoče zamisliti. Tako je bil leta 1993 v okviru Svetovne banke ustanovljen Nadzorni forum (Inspection panel), katerega mandat je spremljati, kako se izvajajo projekti, odobreni s strani Banke. Člani foruma so neodvisni ugledni strokovnjaki, pogoj za njihovo imenovanje pa je, da se nikoli ne morejo zaposliti v Svetovni banki. Posamezniki ali skupine, ki so prizadeti zaradi projekta, se lahko obrnejo neposredno na Forum, brez posredništva držav in mimo formalnih institucij Banke, ter podajo pobudo za kritično presojo o izvedbi projekta (Zweifel, 2006: 92). Drugi primer interakcije med državami in nevladnimi institucijami je t. i. Arria formula. Gre za postopek komunikacije s posamezniki in nevladnimi organizacijami, imenovan po nekdanjem venezuelskem veleposlaniku Diegu Arrii. Formula omogoča državam članicam Varnostnega sveta ZN neposredno soočenje in posvetovanje s posamezniki, političnimi gibanji in drugimi institucijami o perečih problemih mednarodnega miru in varnosti (Paul, 2003). Leta 1999 je Varnostni svet k posvetovanju prvič povabil tudi mednarodno nevladno organizacijo, in sicer Amnesty International (Martens, 2004: 1059). Srečanja po Arria formuli so neformalna in nedokumentirana, za razliko od Nadzornega foruma, ki javnost redno obvešča o svojih ugotovitvah. Dokumentacija Nadzornega foruma je na voljo na <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTINSPECTIONPANEL/0,,menuPK:64129249~pagePK:64132081~piPK:64132052~theSitePK:380794,00.html>.

⁷ James Der Derian to stanje imenuje heteropolarnost (predavanje v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, 26. oktobra 2010).

⁸ *We the peoples: civil society, the United Nations and global governance: Report of the Panel of*

mednarodnih problemov s strani koalicij enako mislečih, čeprav po statusu različnih akterjev. »Takšne koalicije ne tekmujejo s tradicionalnim multilateralizmom, temveč ga dopolnjujejo. Toda moč te nove diplomacije je treba šele priznati. /.../ Zato morajo takšna partnerstva postati prioriteten način delovanja /.../ tako na normativni kot na izvedbeni ravni.«⁹

Takšno odpiranje mednarodne skupnosti diplomatom ni povšeči. Iver Neumann ugotavlja, da ima strah diplomatov pred takšnim ali drugačnim napredkom dolgo zgodovino. Tako denimo pravi, da so sredi 19. stoletja, ko je telegraf prihajal v vsakdanjo rabo, kot tudi začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja, ko se je podobno dogajalo z internetom, diplomati dokaj skeptično sprejemali te »novotarije«. Skrbelo jih je, da bo uvedba novih tehnologij ogrozila njihov privilegiran položaj, ki vključuje ekskluzivni dostop do informacij (Neumann, 2008: 17). Problem sodobne diplomacije, pravi Neumann, je, da ni dovolj prilagodljiva in da ne razume razsežnosti sprememb v mednarodni skupnosti, ki niso povezane le z razvojem komunikacijske tehnologije.¹⁰ Prej ko bodo diplomati razumeli njihovo soodvisnost z drugimi akterji, lažje jim bo svoje tradicionalne poglede in metode prilagoditi novonastalim okoliščinam (Neumann, 2008: 25).

Zdi se torej, da oblikovanje politik v hermetično zaprtih pisarnah zunanjih ministrstev in iskanje kompromisov s svojimi kolegi iz drugih držav nista več ustrezen način reševanja problemov mednarodne skupnosti. To je mogoče utemeljiti še z vsebinskim pogledom na značaj mednarodnih problemov. Vse tja do konca hladne vojne je veljalo, da se visoka diplomacija osredotoča predvsem na varnostna vprašanja, ki zadevajo regionalne konflikte, preprečevanje jedrske vojne in razoroževanje. Toda že od sedemdesetih let dalje so na globalni dnevni red visoke diplomacije postopoma prihajala vprašanja, ki so – za razliko od vojaških konfliktov, ki smo jim bili priča po letu 1945 – enako ali vsaj podobno prizadejala večino prebivalcev našega planeta. Podnebne spremembe, razvojna vprašanja in rast prebivalstva so kot posledica globalizacije (in z njo težnje po stalni gospodarski rasti) postali varnostni problemi prvega reda. V takšnih razmerah je nemogoče pričakovati, da bodo države same skušale reševati te probleme: za sprejemanje ukrepov potrebujejo podporo vseh subjektov, vključno z mednarodnimi vladnimi in nevladnimi organizacijami.

Eminent Persons on United Nations-Civil Society Relations. Doc A/58/817, z dne 11. junija 2004. Poročilo se imenuje po vodji skupine, bivšem brazilskem predsedniku Fernandu-Henriqueju Cardoso.

⁹ *We the peoples*, 34. odstavek.

¹⁰ *V tem smislu lahko, mimogrede, sklepamo, da je afera Wikileaks sicer res šok za današnjo diplomacijo, a je hkrati tudi simptomatična za samozadostnost diplomacije in njenega prepričanja, da je ob skokovitem razvoju informacijske tehnologije dejansko mogoče z vso gotovostjo zavarovati občutljive podatke (karkoli že razumemo pod to besedo).*

Spreminjajoča se vloga mednarodnih vladnih organizacij

Zametke mednarodnih vladnih organizacij ponavadi iščemo pri dunajskem kongresu leta 1815, ko je bila ustanovljena Osrednja komisija za plovbo po Renu, katere cilj je bil odpraviti administrativne in druge ovire, ki so dražile in upočasnjevale promet na reki Ren. Renska komisija je hitro našla posnemovalce na drugih rekah, in sicer na Elbi leta 1821, reki Weser 1823, reki Ems 1853 in Donavi 1856 (Cioc, 2002: 36). Motiv za ustanavljanje rečnih komisij je enak kot motivi za ustanavljanje sodobnih mednarodnih vladnih organizacij: koordinacija aktivnosti, standardizacija, sprejemanje pravil in po potrebi nadzor njihovega uveljavljanja. Skupni namen vseh mednarodnih vladnih organizacije je en sam: poceniti storitve in olajšati trgovanje med zainteresiranimi državami.

Podrobnejše proučevanje mednarodnih organizacij¹¹ kot subjektov mednarodne skupnosti se je začelo šele po drugi svetovni vojni.¹² Po letu 1945, ko se je začel vzpostavljati sistem Združenih narodov, so avtorji mednarodne organizacije najprej proučevali ločeno od okolja, v katerem so delovale. Sestava mednarodnih organizacij, organi in ustanovni dokumenti so bile teme, ki so vzbujale zanimanje raziskovalcev (Goodrich in Simmons, 1955). Kasneje, v šestdesetih in sedemdesetih letih, so se avtorji bolj posvečali procesom odločanja v mednarodnih organizacijah. Avtorji iz tega obdobja so menili, da poznavanje institucionalnega ustroja ni dovolj za razumevanje mednarodnih organizacij. Trdili so, da obstaja razlika med formalno zastavljenimi odnosi in dejansko prakso mednarodne organizacije. Iskali so vire vplivanja na proces odločanja v mednarodnih organizacijah in jih našli v različni moči posameznih držav, v vplivnosti povezovanja držav v skupine pri glasovanju, v tem, kdo plačuje v mednarodno organizacijo in podobno (Cox in Jacobson, 1974).

Sčasoma so raziskovalci svojo pozornost začeli usmerjati na interakcijo med mednarodno organizacijo in njenim okoljem. Avtorji so se usmerjali na različna področja, kot je vloga mednarodnih organizacij pri mirovnih operacijah, odpravi jedrske grožnje, razvojnih vprašanjih in urejanju področij skupnega interesa (status morskega dna). Poudarjali so funkcionalno naravo problemov in v mednarodnih organizacijah iskali pot k oblikovanju oblik politične ureditve, ki bi presegle klasične nacionalne države (Haas, 1964). Spet drugi so raje kot v integracijskih teorijah vlogo mednarodnih organizacij proučevali v kontekstu značilnosti sodobne mednarodne

¹¹ Razen če bo navedeno drugače, je v tem članku termin »mednarodne organizacije« treba razumeti kot mednarodne vladne organizacije.

¹² Seveda to ne pomeni, da pred tem mednarodne organizacije niso bile deležne pozornosti. Lep primer za to je obsežna analiza sistema Društva narodov, ki jo je opravil Charles Howard Ellis (1928).

skupnosti v nekem danem trenutku in koliko – če sploh – lahko mednarodne organizacije vplivajo na spremembo teh značilnosti (Kratochwil in Ruggie, 1986).

Z globalizacijo in posledično vse večjo potrebo po reševanju težav na globalni ravni se je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja začel spreminjati pogled na mednarodne organizacije. Te so bile vse manj razumljene zgolj kot forum za odločevalske procese, ampak kot del globalnega vladanja.¹³ Njihova vloga je raznolika. Najpogosteje mednarodne organizacije služijo kot spodbujevalci mednarodnih dogovorov in kot forumi, kjer potekajo pogajanja o teh dogovorih. Med primere odmevnejših dogovorov, ki so bili sprejeti v okviru mednarodnih organizacij, lahko štejemo Konvencijo otrokovih pravicah ter Okvirno konvencijo Združenih narodov o spremembah podnebja, ki ju je Generalna skupščina Organizacije združenih narodov sprejela leta 1989 oz. 1992.¹⁴ Mednarodna organizacija dela je sprejela vrsto konvencij za področje delovnih standardov in zaščite pri delu,¹⁵ v okviru Svetovne zdravstvene organizacije pa je bila leta 2003 izpogajana Okvirna konvencija Svetovne zdravstvene organizacije za nadzor nad tobakom¹⁶ itd.

Pri svojem delovanju v globalnih odločevalskih procesih se mednarodne organizacije med drugim povezujejo z mednarodnimi nevladnimi organizacijami, in sicer tako, da z njimi zgradijo različne formalne ali neformalne posvetovalne kanale. Ideja o uveljavitvi formalnega posvetovalnega statusa za mednarodne nevladne organizacije se je udejanjila že v Paktu Društva narodov, in sicer v njegovem 25. členu, ki je predvideval spodbujanje delovanja prostovoljnih nacionalnih organizacij Rdečega križa. Ustanovna listina Združenih narodov takšno povezovanje opredeljuje v svojem 71. členu.¹⁷ Posvetovalni status pri OZN trenutno uživa 3413 nevladnih organizacij.¹⁸ Odbor ministrov Sveta Evrope je leta 1951 sprejel resolucijo, v kateri je opredelil možnost uvedbe posvetovalnega statusa za nevladne

¹³ V tem kontekstu je nastala t. i. teorija mednarodnih režimov. Mednarodni režimi so razumljeni kot »nizi implicitnih ali eksplicitnih načel, norm, pravil in procedur odločanja, o katerih se na določenem problemskem področju [v mednarodni skupnosti] približajo pričakovanja akterjev« (Krasner, 1983: 2). V osnovi se logika delovanja mednarodnih režimov (Hasenclever, Mayer in Rittberger, 1997; Roter, 1999) ne razlikuje od globalnega vladanja, z eno razliko: globalno vladanje se ne osredotoča le na eno problemsko področje, ampak deluje univerzalno (Rosenau, 1992: 8–9).

¹⁴ Podrobnosti o Okvirni konvenciji Združenih narodov o spremembah podnebja glej <http://unfccc.int/2860.php>, o Konvenciji o otrokovih pravicah pa <http://www2.ohchr.org/english/law/crc.htm>.

¹⁵ [Http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm](http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm).

¹⁶ [Http://www.who.int/fctc/text_download/en/index.html](http://www.who.int/fctc/text_download/en/index.html).

¹⁷ Ta člen pravi, da sme Ekonomsko-socialni svet, eden izmed organov OZN, »storiti vse, kar je primerno za posvetovanje z nevladnimi organizacijami, ki se ukvarjajo z zadevami, spadajočimi v njegovo pristojnost«.

¹⁸ Podatki so na voljo na <http://www.un.org/esa/coordination/ngo/>.

organizacije. Podrobnejša določila glede podelitve posvetovalnega statusa mednarodnim nevladnim organizacijam pa je odbor sprejel leta 1972.¹⁹

Naslednja oblika delovanja, sicer kontroverzna, a za sodobni razvoj diplomacije izjemno pomembna, je ravnanje mednarodnih organizacij *ultra vires*, torej mimo pristojnosti, kot jih opredeljuje mednarodna pogodba, na osnovi katere so ustanovljene. Najbolj razvpit primer prehoda z območja s pogodbo predpisanega mandata na polje privzetih (t.i. implicitnih) pristojnosti je uvedba mirovnih operacij Združenih narodov v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Z njimi je Generalna skupščina, v primeru, da so za to izpolnjeni pogoji (kadar Varnostni svet zaradi notranje blokade ni mogel opravljati svojih nalog, kot jih v svojem 6. in 7. poglavju predvideva Ustanovna listina Združenih narodov), prevzame pobudo pri ohranjanju mednarodnega miru in varnosti, ki je seveda osrednja naloga OZN. Kljub številnim težavam in krizam, ki so spremljale zgodovino mirovnih operacij,²⁰ so prav slednje dokaz sposobnosti mednarodne organizacije, da je v določenih okoliščinah sposobna delovati inovativno in na ta način tvorno prispevati h globalnemu vladanju.

Kot pomemben prispevek mednarodnih organizacij h globalnemu vladanju je treba omeniti t.i. ciljno usmerjeno (*mission-oriented*) diplomacijo (Cooper, 2002: 7). Mednarodne organizacije prek svojih predstavništev oz. misij pomagajo pri preprečevanju konfliktov, stabilizaciji pokonfliktnih situacij in zblíževanju stališč akterjev, ki so v sporu. Značilen primer je delovanje Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi prek njenih misij na kriznih žariščih v osrednji Aziji in na Kavkazu (Hopmann, 2005).

Na koncu kaže izpostaviti še vlogo mednarodnih organizacij kot institucij, ki igrajo socializacijsko vlogo. S tem ko države sprejemajo članstvo v mednarodni organizaciji, sprejemajo tudi cilje te organizacije, njene pravne okvire in postopke odločanja. Mednarodne organizacije niso prostor, ki omogoča igro ničelne vsote; to je prostor za diplomacijo, kjer se države učijo druga od druge in sprejemajo kompromisne rešitve. V tem smislu igrajo mednarodne organizacije vlogo medija ali foruma za zagovarjanje, nastajanje, uveljavljanje in nadzorovanje izvrševanja norm in vrednot, ki jih države prepoznajo kot skupne. Ta t.i. normativni output specializiranih agencij oz. globalnih mednarodnih organizacij, kot so Mednarodna organizacija dela, Sklad Združenih narodov za otroke, Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo ter Program Združenih narodov za okolje, pomembno vpliva na mednarodno okolje, v katerem

¹⁹ Resolucija (51) 30 F, sprejeta 3. maja 1951; Resolucija (72) 35E, sprejeta 16. oktobra 1972. Besedila resolucij so dostopna na http://www.coe.int/t/cm/adoptedtexts_en.asp#P89_8764.

²⁰ Za celovito analizo delovanja mirovnih operacij Združenih narodov skozi zgodovino glej Thakur (2006).

se odvija globalno vladanje (Abbott in Snidal, 1998; Finnemore in Sikkink, 1998; Barnett in Finnemore, 1999).²¹

Aktivno sodelovanje mednarodnih nevladnih organizacij

Nevladne organizacije imajo dolgo zgodovino. Prvi zapiski o njihovem delovanju segajo že v 17. stoletje, pravi razcvet in s tem večjo raziskovalno pozornost pa so doživele v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, še posebej po koncu hladne vojne (Gordenker in Weiss, 1995; Mercer, 2002; Weiss in Gordenker, 1996; Sadoun, 2007; Willetts, 2000). Njihova vloga se čedalje bolj premika stran od margin mednarodnih odločevalskih procesov, kajti nekatera področja t. i. mehke politike, kjer so mednarodne nevladne organizacije vedno igrale osrednjo vlogo, postajajo politično-varnostna vprašanja prvega reda. To še posebej velja za okoljske probleme.²²

Opredelitev mednarodnih nevladnih organizacij (MNO) v kontekstu mednarodne diplomacije ni enostavna naloga. MNO so načeloma manj formalne in z vidika odzivanja na nastale probleme bolj fleksibilne institucije. Odsotnost nacionalnih interesov omogoča MNO neposrednejše pristope v njihovih mednarodnih odnosih. V odločevalskih procesih se jih pogosto omenja v kontekstu t. i. diplomacije na drugem pasu (*track two diplomacy*). Ta se nanaša na »dogovarjanja in izmenjave mnenj med posamezniki in nevladnimi skupinami zunaj uradnega pogajalskega procesa. Če se torej diplomacija na prvem pasu (*track one*) nanaša na uradno diplomacijo (bilateralno ali multilateralno), diplomacija na drugem pasu zajema vse aktivnosti, ki se odvijajo zunaj uradnih vladnih kanalov (Kaye, 2005: 5; glej tudi Davies in Kaufman, 2003: 4–6). Desetletja je bil za MNO to velik problem, saj se iz več razlogov niso mogli približati medvladnim odločevalskim procesom. Poleg dejstva, da je vse do začetka devetdesetih let njihovo delovanje ovirala bipolarna ureditev mednarodne skupnosti, velja naštetih vsaj še tri dejavnike, ki so vplivali (in še vedno vplivajo) na delovanje MNO: (i) legitimnost (MNO se pogosto očita, da nimajo mandata, da predstavljajo interese globalne ali kakršne koli že civilne družbe); (ii) predstavništvo in z njim povezano financiranje MNO (na enem področju lahko delajo različne MNO z istim področjem sodelovanja, a z različno motivacijo: zastopati interese

²¹ To seveda ne pomeni, da je odnos vseh mednarodnih organizacij do vseh norm in vrednot enak – odvisen je od mandata konkretne mednarodne organizacije. Tako »bi težko rekli, da sta si pogleda Mednarodnega denarnega sklada in Programa Združenih narodov za razvoj identična ko gre za vprašanja gospodarske rasti in razvoja« (Coicaud, 2001: 151).

²² Prehod okoljske problematike med varnostna vprašanja se je simbolno začel aprila 2007, ko je Varnostni svet Združenih narodov prvič v svoji zgodovini odprl razpravo o podnebnih spremembah (Security Council, 5663rd Meeting, na voljo na <http://www.un.org/News/Press/docs/2007/sc9000.doc.htm>).

prizadetih posameznikov ali skupin, interese industrijskega sektorja ali celo interese države; ter (iii) razpršenost in odsotnost povezanega delovanja (Rouillé d'Orfeuil in Dur o 2003: 10–11).

Po letu 1990 je za MNO nastopilo novo obdobje. Globalizacija in razvoj novih tehnologij na področju komunikacij sta MNO omogočila, da so se začele intenzivneje povezovati ter da so javnosti v državah lažje in učinkoviteje motivirale k izvajanju pritiskov na vlade za sprejetje določenih politik. Povečan javni interes za mednarodne odnose držav je na dnevni red vse pogosteje postavljajl vprašanja transparentnosti in legitimnosti odločevalskih procesov ter participacije v njih. Z drugimi besedami: državam se je na globalni ravni zgodila »civilnodružbena revolucija« (Rebasti, 2008: 25–26). Svoje slabosti skušajo MNO marginalizirati tako, da se vključujejo v koalicije z drugimi akterji, predvsem z mednarodnimi organizacijami, in tako skušajo vplivati na države oz. medvladna pogajanja.

Primer take sinergije ponazarja Lloyd Axworthy, nekdanji kanadski zunanji minister (Axworthy, 2001). Gre za Omrežje o človekovi varnosti (*Human Security Network* – HSN), ki je nastal iz dvostranskega dogovora med Kanado in Norveško (tako imenovano lysøenško partnerstvo, imenovano po otočku ob mestu Bergen na Norveškem). Dogovor se je postopoma razvil v zagovorniško mrežo, v katero so vključene tako države kot MNO.²³ HSN se je aktivno vključeval v dogovarjanje in promocijo zakonodaje na področju humanitarnega prava, kot je npr. Konvencija o prepovedi uporabe, skladiščenja, proizvodnje in transporta protipehotnih min.²⁴ Zato ga je mogoče navesti kot vzorčni primer spoznanja, da klasični multilateralizem ne ustreza več dinamiki sodobne mednarodne skupnosti in da je nujno treba iskati sinergije oziroma povezovati se z MNO. Drugačne, inovativne oblike diplomatske akcije – nova diplomacija – so utemeljene na združevanju suverenosti držav in njihovega vodenja zunanje politike z legitimnostjo, ki jo za zagovarjanje družbeno relevantnih interesov imajo (mednarodne) nevladne organizacije (Waschuk, 2001: 214). Podobnih sinergij je več, predvidene so celo v mednarodnih pogodbah. Willets tako izpostavlja Konvencijo o otrokovih pravicah, ki v svojem 45. členu daje MNO možnost sodelovanja z državami tako, da jim ob izvajanju določil konvencije posredujejo svoja strokovna znanja, kar MNO tudi počnejo (Willets, 2000: 204).

Bi pa težko rekli, da do sinergij prihaja na medvladnih pogajanjih, še posebej na sestankih na vrhu, kjer voditelji držav sprejemajo usmeritve in politike, ki imajo globalne posledice. Na okoljskih pogajanjih je izjema sodelovanje med MNO in malimi otoškimi državami, ki si zaradi svojih skromnih

²³ HSN, v katerem sodeluje tudi Slovenija, je leta 2007 organiziral srečanje v Ljubljani. Informacija o srečanju: http://www.mzz.gov.si/en/foreign_policy/human_security_network_hsn/.

²⁴ T. i. konvencija iz Ottawe je bila podpisana 3. decembra 1997, v veljavo pa je stopila 27. oktobra 1998. Besedilo konvencije je dostopno na http://www.un.org/Depts/mine/UNDocs/ban_trty.htm.

finančnih in človeških virov precej pomagajo z znanjem in izkušnjami okoljskih MNO.²⁵ Lahko pa MNO z motiviranjem javnega mnenja izvajajo pritiske na vlade, da sprejmejo zavezujoče sklepe. Po mnenju nekaterih avtorjev so te metode vplivanja na države, ki so jih MNO izvajale leta 1997 na sestanku pogodbenic Okvirne konvencije Združenih narodov o spremembah podnebja v Kjotu, dodale svoj delež k uspešnemu zaključku pogajanj (Betsill, 2008). Pomembno sredstvo vpliva MNO na odločevalske procese je tudi izvrstno poznavanje okoljske problematike. Zapleteni tehnični vidiki pogajanj in terminologija, kot npr. trgovina z emisijami in vloga ponorov pri izračunavanju emisij posameznih držav, so bili v Kjotu za mnoge delegate neznanka. MNO so bile tem delegatom s svojim znanjem zelo v pomoč (Betsill, 2008: 58). Vseeno pa problemi ostajajo. Morda najbolj akuten med njimi je pestrost MNO. Če se vrnemo na zgornji primer obravnave problema zmanjšanja emisij ogljikovega dioksida: z državami seveda želijo sodelovati tako okoljevarstvene MNO kot tudi MNO, ki zastopajo interese avtomobilске industrije.

Vendar pa glede vloge MNO v globalnem vladanju ne kaže biti pesimističen. Kot pravi Willets, je težko pričakovati, da bodo MNO v medvladnih pogajanjih kdajkoli imele vlogo, ki bo enakopravna državam. Toda njihov položaj se je v primerjavi z ne tako davno preteklostjo bistveno izboljšal: »razvoj statusa MNO, ki je prešel iz golega posvetovalnega v partnerskega, dokazuje, da se je meddržavni sistem /.../ spremenil v multiakternega /.../. Države in MNO so si med seboj različne, toda oboji prispevajo h globalnemu vladanju« (Willets, 2000: 208).

Mednarodne parlamentarne institucije

Mednarodne parlamentarne institucije (MPI) imajo prav tako dolgo zgodovino, primerljivo z zgodovino mednarodnih vladnih organizacij. Prvi MPI, Medparlamentarna unija, je bil ustanovljen že leta 1889 (Zarjevski, 1989). V njem so se združili parlamentarci, ki so zagovarjali arbitražo kot glavno sredstvo za mirno reševanje sporov med državami. Leta 1907 je nastala Nordijska medparlamentarna unija (Bellquišt, 1933), leta 1910 pa Imperialno parlamentarno združenje, ki je bilo kasneje, leta 1948, preimenovano v Parlamentarno združenje Commonwealtha (Grey, 1986).

Po obeh svetovnih vojnah, ki sta izbruhnili kot posledica gospodarske krize, nacionalističnih trenj, nestrpnosti do drugačnih in diktatorskih režimov, so se v razprave o novi regionalni in globalni ureditvi vključili tudi

²⁵ Združenje za mednarodno okoljsko pravo in razvoj (*Foundation for International Environmental Law and Development – FIELD*), MNO s sedežem v Londonu, je imelo na kjotskih pogajanjih status svetovalca Zvezi malih otoških držav (Pavšič, 2010: 82).

parlamentarci, z namenom približati medvladno diplomacijo interesom volivcev. To še posebej velja za Evropo, ki je leta 1948 v Haagu organizirala kongres, na katerem je proučevala možnosti združitve Evrope s skupnim, evropskim parlamentom. Pobuda za ustanovitev evropskega parlamenta je bila med državami sprejeta le delno, in sicer z nastankom Parlamentarne skupščine Sveta Evrope. Toda to ni ustavilo razmaha MPI, še posebej po koncu hladne vojne; dandanes je teh institucij okoli 70 (Šabič, 2008).

Glede na značilnosti sodobnega mednarodnega okolja si je globalno vladanje težko predstavljati brez demokratičnega predstavnštva. Trendi razvoja mednarodnih institucij že kažejo takšno usmeritev. Že danes obstaja MPI, ki je izvoljen neposredno (Evropski parlament), nekaterim MPI pa je dana možnost soodločanja (poleg Evropskega parlamenta ima določene soodločevalske pristojnosti – ko gre za sprejem novih članic – tudi Parlamentarna skupščina Sveta Evrope).

In kje je mesto MPI v mednarodni diplomaciji? Vera Squarcialupi, italijanska poslanka, je vstopanje MPI v mednarodno diplomacijo opredelila kot »parlamentarno diplomacijo«. Ta po njenem »vključuje (mednarodne) institucionalne povezave kot tudi tiste, ki nastajajo spontano in se institucionalizirajo kasneje. /.../ Takšne povezave omogočajo poslancem aktivnejšo vlogo pri reševanju mednarodnih problemov« (Squarcialupi, 2000: 4). Pomembna vloga, ki jo pri tem lahko igrajo parlamentarci, je njihov vpliv na kolege in izvršno oblast v državi, iz katere prihajajo. Parlamentarna diplomacija tako predstavlja »vmesno polje med tradicionalno, medvladno diplomacijo in čezmejnim sodelovanjem med nevladnimi organizacijami« (ibid.).

Primer takšne »parlamentarne diplomacije« najdemo v delovanju organizacije Parlamentarci za globalno ukrepanje (*Parliamentarians for Global Action* – PGA). Organizacija je igrala pomembno vlogo pri ponovni vzpostavitvi zaupanja med ZDA in Sovjetsko zvezo, potem ko je ameriški predsednik Reagan leta 1983 oznanil Pobudo za strateško obrambo (*Strategic Defense Initiative*). Cilj projekta, ki naj bi nastal iz te pobude, naj bi bila odprava grožnje, ki naj bi jo sovjetske strateške rakete z jedrsko konico predstavljale za ZDA. Da bi preprečili razvoj tega potencialno izjemno dragega projekta, ki je hkrati odpiral novo poglavje oboroževalne tekme med velesilama, so se člani PGA povezali z znanstveniki iz obeh držav in uspešno vzpostavili sistem za verifikacijo moratorija na jedrske poskuse, ki ga je leta 1985 najavila Sovjetska zveza. Hkrati so člani PGA intenzivno prepričevali predstavnike ameriške vlade in še posebej svoje kolege v ameriškem kongresu o kredibilnosti verifikacijskega sistema ter resnosti namer Sovjetske zveze. Nekdanji član PGA se je svojih naporov pri prepričevanju kolegov spominjal takole: »Američani nam preprosto niso verjeli, da Rusi mislijo resno. /.../ Moje kolege v Kongresu je bilo težko prepričati celo o tem, da je bila zelo vprašljiva dejanska sposobnost Sovjetske zveze izvršiti

jedrski napad na ZDA, saj so bili Rusi, gledano z vidika razvitosti vojaške tehnologije, krepko za nami. /.../ Po drugi strani pa je bilo enako pomembno sporočiti ruskim politikom, da niso vsi Američani taki, da komaj čakajo na spopad s Sovjetsko zvezo – prav nasprotno, želijo si miru. Nezaupanje med akterji, ki je bilo posledica informacijske blokade z obeh strani, je bilo res prav neverjetno.«²⁶

Kakorkoli že, PGA je s svojim delovanjem prispevala k omilitvi napetosti med državama. Čeprav je njenim članom šel na roko razvoj mednarodnih odnosov v tistem času (konec hladne vojne, ki je vodil k razpadu Sovjetske zveze), njihove vloge pri odpravi nevarnosti nove oboroževalne tekme ne gre omalovaževati (Spencer, 1995). Glede na to, da je področje proučevanja MPI razmeroma novo, je popis podobnih praks še skromen. Toda že samo dejstvo, da se parlamentarci povezujejo v lastne organizacije in da kažejo zanimanje za sodelovanje v odločevalskih procesih (Šabič, 2008), navaja k sklepu, da bo treba njihov prispevek h globalnemu vladanju še naprej pozorno proučevati.

Sklep

V prispevku so bila na podlagi modela proučevanja analogije med strukturo države in strukturo mednarodne skupnosti obravnavana razmerja in tokovi vplivov med diplomacijo, globalnim vladanjem ter (izbranimi) subjekti mednarodnih odnosov. Gre za kompleksno nalogo, ki pa ni nova. Iskanje analogije med državo in mednarodno skupnostjo je bilo vso moderno zgodovino sestavni del idej in razmišljanj učenjakov, aktivistov in politikov o bolj stabilnem in miroljubnem svetu. Brez akademskega in političnega idealizma ne bi nikoli bilo Društva narodov, ne bi bilo univerzalnega varstva človekovih pravic in ne bi bilo tako razvitega mednarodnega sodstva. Toda razvoj človeške družbe se ne bo ustavil. Globalizacijski procesi terjajo pogled naprej, ne nazaj. Ocena dosedanjih pridobitev in izkušenj je smiselna le, če vključuje razmislek o njihovi uporabnosti v prihodnosti: kako bodo različni nedržavni subjekti mednarodnih odnosov sposobni odgovarjati na vedno nove izzive iz mednarodnega okolja ter kako se bo v interakcijah med njimi in državami znašla in (pre)oblikovala sodobna diplomacija? Tak razmislek je močno aktualen, saj si v zadnjem času dogodki izredno hitro sledijo, s tem pa se spreminja tudi okolje, v katerem se te interakcije odvijajo.

Mednarodna skupnost se namreč v začetku 21. stoletja ponovno nahaja na prehodu, kar je že tretjič v zadnjih sto letih. Prvi prehod se je zgodil po koncu obeh svetovnih vojn, ko so iz njiju kot zmagovalka izšle Združene

²⁶ Intervju, Washington D. C., november 2006. Član PGA je želel ostati anonimen.

države Amerike. Drugi prehod se je zgodil konec osemdesetih, ko se je končalo ideološko rivalstvo med Sovjetsko zvezo in Združenimi državami Amerike in ko sta statični bipolarni sistem, ki je dušil mednarodno skupnost in njeno strukturo, zamenjala multipolarnost ter večja razpoznavnost nedržavnih subjektov mednarodnih odnosov.

Tretji prehod se dogaja pred našimi očmi, ne vemo pa še, kakšen bo končni rezultat. Dejstvo je, da se mednarodna skupnost integrira, da skorajda ni lokalnih problemov, ki ne bi bili hkrati globalni. Dejstvo tudi je, da se mednarodna skupnost vseskozi razvija tako, da izkušnje iz državnih ureditev »prenaša« na mednarodno raven.²⁷ Nič ne kaže, da bi bilo v prihodnje kaj drugače. Čeprav naloga raziskovalcev ni ugibati o prihodnosti, pa nam model analogije med državo (in njeno vlado) ter mednarodno skupnostjo (in globalnim vladanjem) vendarle omogoča vsaj domnevati o podobi sodobnega sveta v novem stoletju in vlogi diplomacije v njem. In kakšen naj bi bil ta svet?

Najprej beseda o globalnem vladanju. Globalno vladanje, kot rečeno, ni vlada, kot jo poznajo notranjepolitične ureditve držav; je proces, ki temelji na različnih skupnih ciljih različnih subjektov mednarodne skupnosti, ki pa jih združuje ena sama želja: po vzajemni varnosti. Ni pričakovati, da se bo na tem področju v bližnji prihodnosti kaj spremenilo. Mednarodna skupnost se bo še naprej integrirala, malo verjetno pa je, da bo kdaj postala nekakšna superdržava. Pa drugi strani pa vse večja integriranost v ospredje postavlja vprašanja o transparentnosti, odgovornosti in legitimnosti nosilcev odločevalskih procesov, ki so še vedno predvsem države. Takšno stanje je na dolgi rok nevzdržno, zato ne preseneča, da se mednarodna skupnost na svoj način že »demokratizira«. V procese globalnega vladanja se namreč tako ali drugače poleg držav vključujejo številni drugi subjekti mednarodnih odnosov.

Za razvoj političnih temeljev sodobne mednarodne skupnosti je pomembno, da so dejavni tisti subjekti, ki so »približek« državnim institucijam. V tem prispevku so bile zato posebej obravnavane mednarodne organizacije kot nekakšen prototip javne uprave, mednarodne nevladne organizacije kot »predstavnice« civilne družbe in mednarodne parlamentarne institucije, katerih člani so izvoljeni na neposrednih volitvah. Njihova vloga oz. učinek v globalnem vladanju se med seboj razlikujeta. Mednarodne organizacije so bližje odločevalskim procesom kot MNO. Po drugi strani so MNO bližje odločevalskim procesom kot MPI, toda slednji imajo potencial učinkovati tam, kjer ne mednarodne organizacije ne MNO ne morejo: v zakonodajnih telesih držav. Člani MPI so namreč tudi člani nacionalnih parlamentov

²⁷ Najbolj nazoren primer za tako smer razvoja je seveda Evropska unija; evroskeptiki še posebej radi poudarjajo, da Unija že danes ni nič drugega kot »superdržava« (Huntsman, 2008).

in so torej edini subjekti mednarodnih odnosov, ki imajo nesporno legitimiteto za svoje delovanje.

Na tem mestu se ne kaže izogniti vprašanju, ki je vseskozi prisotno pri obravnavanju mednarodnih institucij: koliko so sploh učinkovite? Z vidika modela analogije med strukturo države in strukturo mednarodne skupnosti mnogo bolj, kot sugerirajo empirične analize in javno mnenje. Pogosto na primer beremo in poslušamo, da je OZN neučinkovita. Toda OZN nima ne vojske, ne policije, ne ustavnega sodišča, da bi lahko (učinkovito) uveljavljala določila, zapisana v svoji ustanovni listini. Po drugi strani je, glede na stopnjo institucionaliziranosti, sodobna mednarodna skupnost bistveno bolj razvita kot v preteklosti, kar gre pripisati dejstvu, da se je sistem Združenih narodov (ki združuje OZN in vse specializirane univerzalne organizacije) dokazal kot mnogo boljši eksperiment od sistema Društva narodov. Razliko je mogoče opaziti že zgolj ob primerjavi sedanjega časa z obdobjem ob koncu hladne vojne. Tako dinamičnega razvoja mednarodne skupnosti ni mogoče pripisati zgolj državam, temveč tudi pritiskom, ki prihajajo iz njihovega lokalnega, regionalnega ali globalnega okolja. Samo v tem raziskovalnem okviru, torej ob predpostavki raznolikosti subjektov mednarodnih odnosov, in ob hkratnem upoštevanju dejavnikov (denimo gospodarskega razvoja – globalizacije) je mogoče resno analizirati učinkovitost nedržavnih subjektov; v našem primeru je šlo za njihovo vlogo pri zmanjševanju razlik med strukturo države in strukturo mednarodne skupnosti.

Mednarodna skupnost torej spreminja svojo podobo. Težko je pričakovati, da bi se lahko kdaj preoblikovala v državo. Toda ob pogoju tako hitro razvijajoče se mednarodne skupnosti je enako težko pričakovati, da se spremembe, ki jih prinašata družbeni in tehnološki razvoj, ne bi dotaknile obstoječih institucij ali praks delovanja. Diplomacija pri tem ni izjema. Kot sredstvo zunanje politike in kot oblika oz. umetnost komunikacije med državami bo namreč še dolgo prisotna v mednarodnih odnosih. Še vedno bodo diplomati tisti, ki bodo v imenu držav sklepali kompromise in usmerjali globalno vladanje. Toda sodobna diplomacija ni več ekskluzivna, ampak inkluzivna. Diplomati nimajo več monopola; pri svojem delu morajo upoštevati raznolikost interesov, ki niso nujno samo državni. Za sodobnega diplomata je zato nujno sprejeti dejstvo, da današnja diplomacija ni niti zgolj bilateralna niti zgolj multilateralna niti ni nekaj, kar je ločeno od preostalega sveta. Prav nasprotno, sodobna diplomacija je postala institucija in sredstvo, v katerem sodelujejo in se je poslužujejo prav vsi subjekti mednarodnih odnosov.

Model za proučevanje analogije med strukturo države in strukturo mednarodne skupnosti, ki izhaja iz koncepta, ki ga je leta 1989 predstavil Hidemi Suganami, se le deloma dotika podobnosti med državno ureditvijo in razvijajočim se globalnim institucionalnim redom. Šele analiza, ki bi vključila vse subjekte mednarodnih odnosov, bi lahko povedala več o vidikih sodobne

diplomacije. Kljub temu pa je mogoče reči, da je že v tej, okrnjeni obliki model pomagal posredovati pomembno sporočilo: sodobni diplomat je tisti diplomat, ki ne razume samo govorice državnih interesov, ampak tudi dinamiko procesov in odnosov v mednarodni skupnosti ter različne govorice različnih subjektov v njej.

LITERATURA

- Abbott, Kenneth W. in Duncan Snidal (1998): Why States Act through Formal International Organizations. *The Journal of Conflict Resolution* 42 (1): 3–32.
- Axworthy, Lloyd (2001): Human Security and Global Governance: Putting People First. *Global Governance* 7 (1): 19–25.
- Barnett, Michael N. in Martha Finnemore (1999): The Politics, Power, and Pathologies of International Organizations. *International Organization* 53 (4): 699–732.
- Bellquíst, Cyril (1933): Inter-Scandinavian Coöperation. *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 168 (julij): 183–196.
- Benko, Vlado (1970): Mednarodni odnosi. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo.
- Benko, Vladimir (2000): Sociologija mednarodnih odnosov. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Berridge, G. R. in Alan James (2003): *Dictionary of Diplomacy*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Betsill, Michele M. (2008): Environmental NGOs and the Kyoto Protocol negotiations: 1995–1997. V Michele M. Betsill in Elisabeth Corell. (ur.), *NGO diplomacy: the influence of nongovernmental organizations in international environmental negotiations*, 43–67. Cambridge: MIT Press.
- Boyd-Judson, Lyn (2005): Strategic Moral Diplomacy: Mandela, Qaddafi, and the Lockerbie Negotiations. *Foreign Policy Analysis* 1 (1): 73–97.
- Carr, Edward Hallett (1978): *The Twenty Years' Crisis 1919–1939: An Introduction to the Study of International Relations*. London: MacMillan Press Ltd.
- Cioc, Mark (2002): *The Rhine: an eco-biography, 1815–2000*. Seattle: University of Washington Press.
- Coicaud, Jean Marc (2001): International organizations, the evolution of international politics, and legitimacy. V Jean Mark Coicaud in Veijo Heiskanen (ur.), *The legitimacy of international organizations*, 519–552. Tokio, New York, Pariz: United Nations University Press.
- Commission on Governance (1995): *Our Global Neighbourhood*. Dostopno prek <http://www-old.itcilo.org/actrav/actrav-english/telearn/global/ilo/globe/gove.htm>, 5. februar 2011.
- Cooper, Andrew F. (2002): Like-minded nations, NGOs and changing pattern of diplomacy within the UN System: An introductory perspective. V Andrew F. Cooper, John English in Ramesh Thakur (ur.), *Enhancing global governance: towards a new diplomacy?*, 1–18. Tokio: United Nations University Press.
- Cox, Robert W. in Harold K. Jacobson (1974): *The Anatomy of Influence: Decision Making in International Organizations*. New Haven, CT: Yale University Press.

- Cutler, Robert M. (2001): The Emergence of International Parliamentary Institutions: New Networks of Influence in World Society. V Gordon Smith in Daniel Wolfish (ur.), *Who Is Afraid of the State? Canada in a World of Multiple Centres of Power*, 201–229. Toronto: University of Toronto Press.
- Davies, John in Edward (Edy) Kaufman (ur.) (2003): *Second Track / Citizen's Diplomacy; Concepts and Techniques for Conflict Transformation*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Dobson, Hugo (2007): *The Group of 7/8*. London in New York: Routledge.
- Feltham, Ralph George (1993): *Diplomatic Handbook*. Harlow, Essex: Longman.
- Finnemore, Martha in Kathryn Sikkink (1998): International Norm Dynamics and Political Change. *International Organization* 52 (4): 887–917.
- Goodrich, Leland Mathew in Anne P. Simmons (1955): *The United Nations and the maintenance of international peace and security*. Washington, D. C.: Brookings Institution.
- Gordenker, Leon in Thomas G. Weiss (1995): Pluralising global governance: analytical approaches and dimensions. *Third World Quarterly* 16 (3): 357–387.
- Graham, Robert A. (1959): *Vatican diplomacy: a study of church and state on the international plane*. Princeton: Princeton University Press.
- Grey, Ian (1986): *The Parliamentarians: The History of the Commonwealth Parliamentary Association, 1911–1985*. Aldershot: Gower.
- Haas, Ernst B. (1964): *Beyond the Nation State: Functionalism and International Organization*. Stanford: Stanford University Press.
- Hasenclever, Andreas, Peter Mayer in Volker Rittberger (1997): *Theories of International Regimes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hinsley, Francis Harry (1963): *Power and the Pursuit of Peace: Theory and Practice in the History of Relations Between States*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Howard Ellis, Charles (1928): *The Origin, Structure & Working of the League of Nations*. London: George Allen and Unwin.
- Hopmann, Terrence P. (2005): Vloga Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi v Evropski varnostni strukturi. V Zlatko Šabič (ur.), *Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi*, 125–138. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Huntsman, Michael (2008): *The New EU: Definitely a Superstate*. Dostopno prek <http://www.brusselsjournal.com/node/2831>, 5. februar 2011.
- Jørgensen, Knud Erik (2010): *International Relations Theory: A New Introduction*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Kant, Immanuel (1891/2005): *Perpetual Peace: A Philosophical Essay*. The Online Library of Liberty, Liberty Fund, Inc.
- Kaye, Dalia Dassa (2005): *Rethinking Track Two Diplomacy: The Middle East and South Asia*. V *Clingendael Diplomacy Papers*. Clingendael: Netherlands Institute of International Relations.
- Keck, Margaret E. in Kathryn Sikkink (1998): *Activists beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*. Ithaca in London: Cornell University Press.
- Kissinger, Henry (1994): *Diplomacy*. New York: Simon and Schuster.
- Krasner, Stephen D. (1983): *Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables*. V Stephen D. Krasner (ur.), *International regimes*, 1–21. Ithaca: Cornell University Press.

- Kratochwil, Friedrich in John Gerard Ruggie (1986): International organization: a state of the art on an art of the state. *International Organization* 40 (4): 753–775.
- Lamb, Henry (1996): Our Global Neighborhood: Report of the Commission on Global Governance: A Summary Analysis. Dostopno prek http://sovereignty.net/p/gov/ggan_alysis.htm, 5. februar 2011.
- Lord, Gore-Booth in Desmond Pakenham (1979): *Satow's Guide to Diplomatic Practice*. London: Longman.
- Martens, Kerstin (2004): An Appraisal of Amnesty International's Work at the United Nations: Established Areas of Activities and Shifting Priorities since the 1990s. *Human Rights Quarterly* 26 (4): 1050–1070.
- Mercer, Claire (2002): NGOs, civil society and democratization: a critical review of the literature. *Progress in Development Studies* 2 (1): 5–22.
- Neumann, Iver (2008): Globalisation and Diplomacy. V Andrew F. Cooper, Brian Hocking in William Maley (ur.), *Global Governance and Diplomacy: Worlds Apart?*, 15–28. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- NIC (2000): *Global Trends 2015: A Dialogue About the Future With Nongovernment Experts*. Washington D. C.: National Intelligence Council.
- NIC (2008): *Global Trends 2025: A Transformed World*. Washington D. C.: National Intelligence Council.
- Paul, James (2003): The Arria Formula. Dostopno prek <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/185/40088.html>, 5. februar 2011.
- Pavšič, Petra (2010): *Zveza malih otoških držav in njen vpliv na politike preprečevanja podnebnih sprememb (diplomsko delo)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Rebasti, Emanuele (2008): Beyond consultative status: which legal framework for enhanced interaction between NGOs and intergovernmental organizations? V Pierre-Marie Dupuy in Luisa Vierucci (ur.), *NGOs in International Law Efficiency in Flexibility?*, 21–71. Cheltenham: Edward Elgar.
- Rosenau, James N. (1992): Governance, Order and Change in World Politics. V James N. Rosenau in Ernst-Otto Czempiel (ur.), *Governance without Government: Order and Change in World Politics*, 1–30. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosenau, James N. (1995): Governance in the Twenty-first Century. *Global Governance* 1 (1): 13–45.
- Rosenau, James N. in Ernst-Otto Czempiel (ur.) (1992): *Governance without Government*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Roter, Petra (1999): Od režimske teorije do teorij mednarodnih režimov: razvoj preučevanja mednarodnih režimov. *Časopis za kritiko znanosti* 27 (197): 33–63.
- Rouillé d'Orfeuil, Henri in Jorge Eduardo Dur o (2003): The Role of NGOs in the public debate and international relations: elements for a definition of a »Non Governmental Diplomacy«. Dostopno prek <http://www.ong-ngo.org/Role-of-NGOs-in-public-debate-and>, 5. februar 2011.
- Sadoun, Britta (2007): Political Space for Non-Governmental Organizations in United Nations World Summit Processes. V *Civil Society and Social Movements Programme*. Ženeva: United Nations Research Institute for Social Development.
- Sharp, Paul (2005): *Revolutionary States, Outlaw Regimes and the Techniques of*

- Public Diplomacy. V Jan Melissen (ur.), *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations*, 106–123. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Slaughter, Anne-Marie (2004): *A New World Order*. Princeton: Princeton University Press.
- Spencer, Metta (1995): 'Political' scientists. *Bulletin of the Atomic Scientists* 51 (4): 62.
- Squarcialupi, Vera (2000): *Parliamentary diplomacy: the role of international assemblies*. Report submitted on behalf of the Committee for Parliamentary and Public Relations, Document A/1685: Assembly of the WEU.
- Steger, Ulrich (2003): *Corporate Diplomacy: The Strategy for a Volatile, Fragmented Business Environment*. The Atrium, Southern Gate, Chichester, West Sussex: John Wiley & Sons, Ltd.
- Suganami, Hidemi (1989): *The Domestic Analogy and World Order Proposals*. Cambridge in dr.: Cambridge University Press.
- Susskind, Lawrence E. (1994): *Environmental diplomacy: negotiating more effective global agreements*. New York in Oxford: Oxford University Press.
- Šabič, Zlatko (1995): *International Parliamentary Organs in European Institutional Organisation: Selected Cases*. Ljubljana: CIR Publications.
- Šabič, Zlatko (2008): *Building Democratic and Responsible Global Governance: The Role of International Parliamentary Institutions*. *Parliamentary Affairs* 61 (2): 255–271.
- Thakur, Ramesh (2006): *The United Nations, Peace and Security: From Collective Security to the Responsibility to Protect*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Waschuk, Roman (2001): *The New Multilateralism*. V Rob McRae in Don Hubert (ur.), *Human Security and the New Diplomacy*, 213–222. Montreal: McGill Queen's University Press.
- Weiss, Thomas G. in Leon Gordenker (ur.) (1996): *NGOs, the UN, and global governance*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner.
- Willetts, Peter (2000): From »Consultative Arrangements« to »Partnership«: The Changing Status of NGOs in Diplomacy at the UN. *Global Governance* 6 (2): 191–213.
- Zarjevski, Yefime (1989): *The People Have the Floor: A History of the Inter-Parliamentary Union*. Aldershot: Dartmouth.
- Zweifel, Thomas D. (2006): *International Organizations & Democracy*. Boulder in London: Lynne Rienner.